Gemeente Amsterdam

Memo

Aan	Sipke de Boer, Alfred Spronk (PMB / Nieuw-West)
Van	Annette ten Doeschate (Monumenten en Archeologie)
Datum	2 september 2020

Monumentale wandkunstwerken Blomwijckerpad e.o.

Naar aanleiding van een telefonisch overleg met o.a. Norman Vervat van Erfgoedvereniging Heemschut is afgesproken dat de cultuurhistorische waarden van de te ontwikkelen buurt tussen de Osdorpergracht, Meer en Vaart, Ookmeerweg en de Osdorpergracht (N-Z), in kaart worden gebracht. In eerste instantie zijn de naoorlogse monumentale wandkunstwerken uitgelicht, deze vormen een belangrijk onderdeel van de cultuurhistorische waarden van het gebied.

Raadsinitiatief: monumentale wandkunst behouden
Naar aanleiding van een raadsinitiatief uit 2016 is de wandkunst uit de Wederopbouwperiode (1945-ca. 1975) geïnventariseerd. Er zijn nog ruim 200 wandkunstwerken in Amsterdam. Veel van dit erfgoed is verdwenen en dreigt te verdwijnen door sloop en transformatie van de gebouwen/gebieden waarde wandkunst zich in/aan bevindt.
Het college heeft bekrachtigd dat alle naoorlogse monumentale wandkunst (die er nog is) behouden en beschermd moet worden. Om toch een beetje richting te geven, is door een kunsthistoricus onderscheid gemaakt in 3 categorieën: (1) top, (2) waardevol en (3) behoudenswaard. Alle (stavaza. augustus 2020: 220) kunstwerken zijn, ondersteund door een team van experts, in een bepaalde categorie ondergebracht.

Overzicht wandkunstwerken Blomwijckerpad e.o.

1. Reliëf Meer en Vaart 290 (Talentenhuis, gevel zuidzijde)

Kunstenaar: Josje Smit (1926-2003)
Jaartal: 1976
Waardering: Waardevol

Kunsthistorische waarde:
Het reliëf van Josje Smit heeft een kunsthistorische waarde als een van haar reliëfs in de Abstract-Expressionistische stijl. Het is niet duidelijk of het een keramisch reliëf is of een betonreliëf. Het heeft ook waarde als een van de grootste figuratieve, beeldbepalende reliëfs op een baksteengevel van Amsterdam.(Lex Horn maakte er ook een op gevel van de Krelis Louwenstraat.) Josje Smit was autodidact en leerde het vak van haar partner Cephas Stauthamer. Ze maakte keramische reliëfs, betonreliëfs en wandkleden.

Het reliëf aan de gevel van dit voormalige schoolgebouw aan de Meer en Vaart heeft een 'gestapelde' compositie waarbij de figuren boven en onder elkaar zijn gesitueerd. De vrolijk optimistische voorstelling stelt vijf balspelende kinderen voor, een toepasselijke thematiek voor een school. Enkel de drie ballen zijn roodbruin, zij vormen de enige kleuraccenten in dit verder grijstonige reliëf. Smits meest eervolle opdracht was een appliqué-wandkleed voor de ministeriële vergaderzaal van het Ministerie van Landbouw en Visserij.
Cultuurhistorische waarde:
De Rooms-katholieke Lagere school Sint Michael aan de Meer en Vaart 290 in Osdorp is in 1976 in gebruik genomen. Daarna heeft het schoolgebouw gefunctioneerd als de MAVO Nieuw West en tegenwoordig dient het voor het Talentenhuis Nieuw West. In Amsterdam zijn Smits reliëfs te vinden in de Universiteitsbibliotheek, bij het Ingenieursbureau Comprimo (?) en in het Europahuis in Buitenveldert.
Architectuurhistorische waarde:
Het reliëf heeft met name waarde vanwege de beeldbepalende positie op de kopgevel van het gebouw.

2. <u>Reliëf Meer en Vaart 290 (Talentenhuis, interieur)</u>

Kunstenaar: Josje Smit (1926-2003)
Jaartal: 1976
Waardering: Behoudenswaard

Kunsthistorische waarde:
Het keramisch reliëf van Josje Smit heeft een kunsthistorische waarde als één van haar gekleurde reliëfs in de abstract-expressionistische stijl. Josje Smit was autodidact en leerde het kunstenaarsvak van haar partner Cephas Stauthamer. Ze maakte keramische reliëfs, betonreliëfs en wandkleden. Haar stijl was in de jaren vijftig figuratief en expressionistisch en in de jaren zestig abstract-expressionistisch. Oorspronkelijk was het reliëf bevestigd op de bakstenen wand van de aula, maar na een modernisatie van het schoolgebouw is de aula tot personeelsruimte verbouwd en zijn de baksteenmuren gestuct. Het abstracte reliëf in dit voormalige schoolgebouw toont overeenkomsten met haar andere abstracte werken uit dezelfde periode, zoals dat voor het Leidse Sint Agnes Lyceum in Eijmerpoelstraat. Haar meest eervolle opdracht was een appliquéwandkleed voor de ministeriële vergaderzaal van het Ministerie van Landbouw en Visserij.
Cultuurhistorische waarde:
De rooms-katholieke lagere school Sint Michael aan Meer en Vaart 290 in Osdorp, is in 1976 in gebruik genomen. Daarna heeft het schoolgebouw gefunctioneerd als de MAVO Nieuw West en tegenwoordig dient het voor het Talentenhuis Nieuw West. In Amsterdam zijn Smits reliëfs te vinden in de Universiteitsbibliotheek, bij het Ingenieursbureau Comprimo (?) en in het Europahuis in Buitenveldert.
Architectuurhistorische waarde:
Het reliëf was tijdens de Amsterdamse Scholeninventarisatie in 2003 weggemoffeld achter een kopieermachine en had de ooit prominente plek in de aula verloren. Het kunstwerk, dat ontworpen was voor een niet gestucte muur, heeft daarbij ook de oorspronkelijke bakstenen achtergrond niet meer.

3. 3 Terranova intarsia Blomwijckerpad 1, 25 en 49

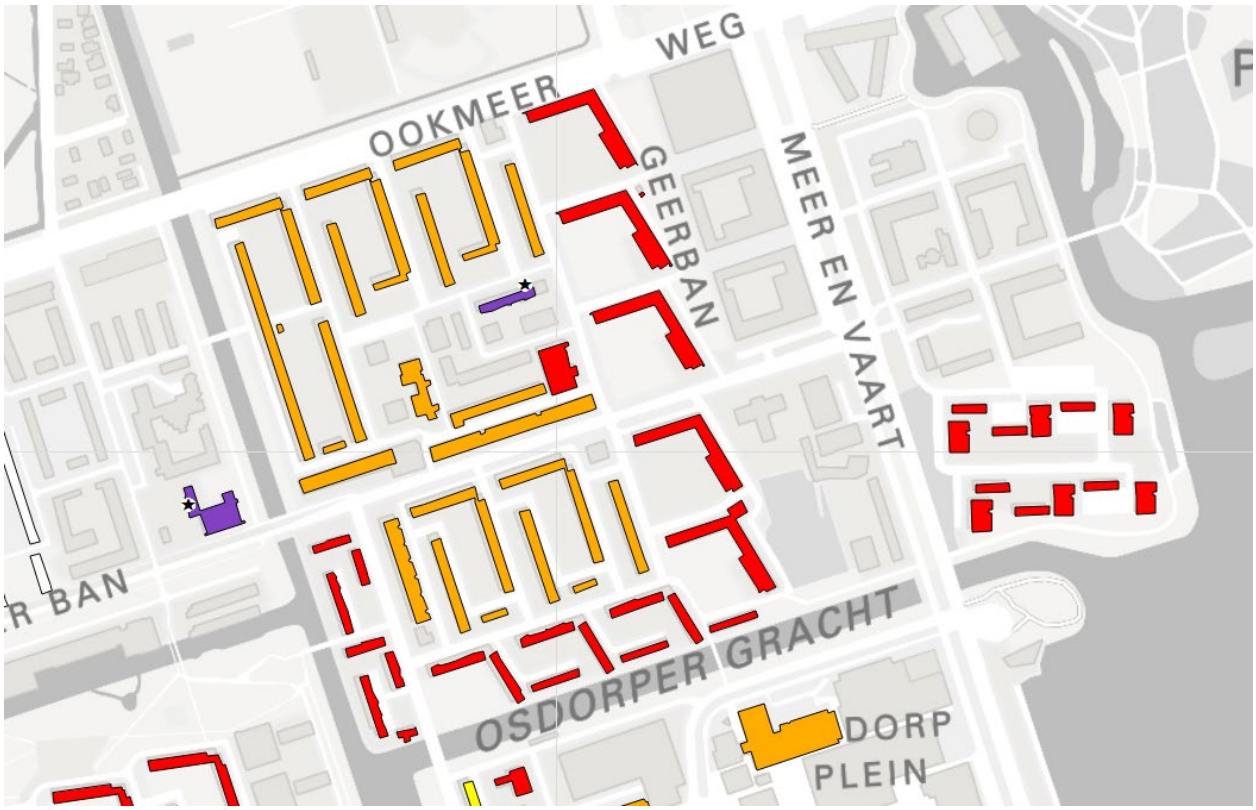
Kunstenaars: Lex Horn (1916-1968), Berend Hendriks (1915-1993), Dick Zwier (1918-1997)
Jaartal 1961
Waardering 3 x Top

Kunsthistorische waarde:
De gevels van drie woningcomplexen van de Christelijke Vereniging Patrimonium aan het Blomwijckerpad zijn verfraaid met drie grote terranova intarsia door de drie kunstenaars Dick Zwier, Berend Hendriks en Lex Horn. Bij deze techniek die niet vaak is toegepast, worden de vormen uit de baksteengevel gehakt en gevuld met gekleurde mortel: terra nova. Dat geeft de drie kunstwerken zeldzaamheidswaarde. Ze vormen ook een ensemblewaarde. Samen beelden ze door middel van Bijbelse spreuken de geschiedenis van de Christelijke woningbouw uit.

De Bijbelse spreuk behorende bij de intarsia (`De gezegende man`) van Horn is Psalm 128 (uit de Bijbelvertaling 1964):*Welzalig ieder die den Here vreest, die in zijn wegen wandelt, want gij zult eten de opbrengst van uw handen, welzalig gij, het zal u welgaan. Uw vrouw zal zijn als een vruchtbare wijnstok binnen in uw huis uw zonen als olijfscheuten rondom uw dis. Zie, zo zal de man gezegend worden, die den Here vreest*. De intarsia van Horn heeft kunsthistorische waarde als een kunstwerk van één van de bekendste monumentale kunstenaars. Horn is opgeleid op de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten bij professor Campendonk en was lid van de Vereniging van beoefenaars der Monumentale Kunsten. Hij maakte niet alleen wandschilderingen, maar ook sgraffiti, tapijtontwerpen, glasappliqués, glas-in-betonramen, gezandstraalde ramen en intarsia`s. Eén van zijn glasappliqués (1956) vormt nog steeds de blikvanger op het station van Eindhoven.
De Bijbelse spreuk behorende bij de intarsia van Hendriks (Huizenbouw) is Spreuken 24: 27: *Maak buiten uw werk gereed en bereid het voor u op het veld- daarna kunt gij uw huis bouwen*. De intarsia heeft ook een kunsthistorische waarde in het oeuvre van Berend Hendriks. Hendriks is een van de meest vooraanstaande monumentale kunstenaars uit de wederopbouwperiode. Hij beoefende veel verschillende ambachten zoals glas-in-lood, glas-in-beton, glasappliqué en wandschilderen. Het mozaïek is gemaakt in de voor hem kenmerkende stijl die in de jaren zestig half-abstract en half-figuratief was. Hij was een prominent lid van de Vereniging van beoefenaars van Monumentale Kunsten (VbMK). Door regelmatig in invloedrijke vakbladen, zoals het maandblad Forum, te schrijven was zijn invloed op de monumentale kunstwereld groot. Vanaf 1966 doceerde hij aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Arnhem, waar hij met de kunstenaar Peter Struycken de nieuwe richting- `Monumentale Kunst Nieuwe Stijl` heeft opgericht. Het accent werd verlegd naar omgevingskunst. In het boek van de RCE over monumentale kunst: Kunst van de wederopbouw in Nederland 1940-1965. Experiment In Opdracht is de Pinksterkerk van Hendriks afgebeeld als fraai voorbeeld van een synthese der kunsten.
De Bijbelse spreuk behorende bij de intarsia van Zwier (Een gewapend man) is Spreuken 24: 33-34: *Nog even slapen, nog even sluimeren, nog even liggen met gevouwen handen, daar komt de armoede aangelopen en uw gebrek als een gewapend man*. De intarsia heeft ook waarde in het oeuvre van de monumentale kunstenaar Dick Zwier, die in de jaren vijftig realistische kunst, vooral wandschilderingen en sgraffito`s, maakte. Hij is opgegroeid in IJmuiden en heeft voor de Tweede Wereldoorlog op de Rijksacademie van Beeldende Kunsten eerst bij professor Wolters en daarna bij Campendonk zijn opleiding genoten.
Cultuurhistorische waarde:
Horn ontwierp een wandschildering in de Amsterdamse Stadsschouwburg en gezandstraalde glasramen in de voormalige Passengers Terminal van de KNSM (1959) in Amsterdam. De sgraffito in het Tetterodegebouw zit achter een voorzetwand in een privé-appartement. In het boek van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed over monumentale kunst Kunst van de wederopbouw Nederland 1940-1965, Experiment In Opdracht is een pagina besteed aan de monumentale kunstwerken van Lex Horn.
Hendriks heeft in Amsterdam baksteenmozaïeken gemaakt in de scholen op de Nobelweg en op de Von Liebigweg. De mozaïekwand in de entreehal van het Academisch Ziekenhuis Vrije Universiteit is ook van Hendriks. De Koningskerk op de Van `t Hofflaan 20 heeft een bijzondere glas-in-betonwand van Hendriks. De drie gevels hebben een cultuurhistorische waarde als herinnering aan de opbouw van Osdorp en aan de Christelijke Vereniging Patrimonium.
De twee sgraffito`s met meisjes in de gevel van de voormalige rooms-katholieke huishoudschool Hadewich op de Radioweg 56 zijn gemaakt door Dick Zwier. Zijn vrijwel abstracte wandschildering in de Technische School Concordia Inter Nos in Westerpark staat afgebeeld in het boekje Teken

aan de Wand. Veel van zijn kunstwerken zijn vermoedelijk gesneuveld. De drie gevels hebben een cultuurhistorische waarde als herinnering aan de opbouw van Osdorp en aan de Christelijke Vereniging Patrimonium.
Architectuurhistorische waarde:
De intarsia zijn beeldbepalend op de gevels van de drie woningcomplexen die gebouwd zijn door architect Jaap Schipper. Ze markeren de drie dwarsstraten en geven de drie identieke woningcomplexen een eigen identiteit.

Kunst + gebouw
Voor het gebouw aan de Meer en Vaart geldt dat er nog geen vastgestelde orde/ cultuurhistorische waarde bekend is. De blokken aan het Blomwijckerpad met de 3 top-kunstwerken, zijn afzonderlijk gewaardeerd als orde 2.Deze portieketagewoningen van architect Schipper 'scoren' dus goed en zijn hoog gewaardeerd onder andere om hun relatie met het zogenaamde tuinstedelijke karakter.
Onderstaand kaartje geeft een overzicht van de ordepanden in het gebied (rood = orde 2, paars met ster = orde 1 + gemeentelijk monument, oranje = orde 3)

Buiten kijf staat, in ieder geval vanuit erfgoed-perspectief, dat de portieketagewoningen aan het Blomwijckerpad met de topkunstwerken in de gevels, behouden moeten blijven.

De monumentale wandkunstwerken aan en in het gebouw Meer en Vaart 290 (Talentenhuis) dienen ook behouden te worden. Als het gebouw of de muren waaraan de kunstwerken bevestigd zijn, gesloopt wordt, dienen de reliefs gedemonteerd te worden en een nieuwe bestemming te

krijgen. Die nieuwe bestemming is bij voorkeur de nieuwbouw ter plaatse van het oude gebouw. Als dat niet mogelijk is moet in een zo vroeg mogelijk stadium gezocht te worden naar een mogelijke nieuwe bestemming – liefst in hetzelfde gebied.
Het relief van Meer en Vaart 290 dat nu aan de gevel hangt, is vanwege de hogere waardering belangrijker dan het relief in het gebouw. Dit grote relief krijgt bij voorkeur weer een beeldbepalende plek aan de buitengevel zodat het als orientatiepunt en herkenningspunt kan blijven dienen. Het kleinere keramische relief krijgt liefst een zelfde soort plek in de nieuwbouw maar zou ook een nieuwe bestemming kunnen krijgen in (een ander gebouw in) het gebied.

Opslag / kunst in project
Tijdelijke opslag van wandkunstwerken is vaak noodzakelijk. Helaas zijn er weinig tot geen goede opslagmogelijkheden in Amsterdam, in beheer/bezit van de gemeente. Gemeentelijke werven zijn niet uitgerust voor de opslag van kunstwerken en de opslag van de kunst uit de openbare ruimte gebeurt (vooral) bij de Kunstwacht in Delft.
Het is van belang dat het project rekening houdt met opslag en de kosten voor de opslag van de wandkunstwerken. Vanzelfsprekend hangt dit samen met de tijd tussen sloop/uitname en nieuwbouw/herplaatsing. Hierom moet (de uitname en het transport en opslag –en herplaatsing-van) wandkunst als post worden meegenomen.
Omdat het om kunst in bezit van de gemeente gaat, moet goed worden gedocumenteerd waar de kunstwerken tijdelijk worden opgeslagen.

Het grote reliëf van Meer en Vaart 290 zou eventueel buiten kunnen worden opgeslagen omdat het immers ontworpen is voor buiten en de weersomstandigheden ‘aan kan’. Uiteraard moet het voldoende worden beschermd – als het bijvoorbeeld op een terrein van de aannemer wordt opgeslagen- en moet voorkomen worden dat er schade ontstaat door materieel / ander materiaal.